

A pályázat anyagi támogatásával 16 önálló kötetet (8 monográfia ill. tanulmánykötet, 8 forráskiadvány) valamint 7 tanulmányt tudunk megjelentetni. A konkrét számok mögött természetesen alapos – számokkal aligha kifejezhető – kutatómunka áll. Eredményeinket a Debreceni (korábban Kossuth Lajos Tudomány-) Egyetem Történelmi Intézetében évtizedek óta folyó kutatások során értük el, amelyeket a 3 éves pályázati időszak lezárása után is folytatni kívánunk. A folyamatosságot igazolhatja, hogy a publikációk mögött álló kutatások zömében a megelőző években indultak, s általában továbbra is folytatni kívánjuk.

Pályázatunkkal ezekhez az évtizedek óta folyó kutatások folytatásához kértünk támogatást. A hajdan Szendrey István vezetésével megkezdett Bihar megyei-, majd Barta Gábor Debrecenbe kerülésével formálódó Erdély és Partium Történelmi Műhely kutatásaiba az egyetem oktatói, PhD hallgatói, a helyi levéltár munkatársa mellett az elmúlt másfél évtizedben sikerült határon túli, kolozsvári és nagyváradai kollegákat is bevonnunk. Szándékunk nem elsősorban a pályázati támogatásból fizetett kutatói bázis bővítése (munkatársak alkalmazása) volt, hanem a folyamatos kutatások eredményeinek publikálása ill. az egyetemi költségvetésből egyre nehezebben biztosítható modern kutatási háttér (számítógépek stb.) biztosítása és fenntartása. A támogatás során így egyetlen tudományos segédmunkatársi állást kértünk (és tartottunk fenn), ugyanakkor az ígért 6 forráskiadvány helyett 8-at, az ígért 4 önálló kötet helyett ugyancsak 8-at sikerült megjelentetnünk. (Nem beszélve néhány tanulmányról.) Igaz, terveinket nem mindenben sikerült megvalósítanunk, kiadványaink nem mindig azonosak a tervezettekkel, de az utólag bekerültek saját megítélésünk szerint pótolják az egy ill. két elmaradást. Pályázatunk beadásakor összesen 10 hazai résztvevővel (témavezető, 8 kutató, 1 alkalmazott segédmunkatárs), továbbá 4 határontúli közreműködővel (Egyed Ákos, Gorun-Kovács György, Kiss András, Dáné Veronka) számoltunk Utóbbiakat az adminisztráció egyszerűsítése végett nem tüntettük fel résztvevőként. Közreműködésüket jelezheti, hogy hármójuknak kötetel sikerült hozzájárulni pályázatunk eredményeihez. Támogatást nyújtottunk az Erdély Történelmi Alapítvány ismétlődő pályázatainak nyertes, publikálásra érett dolgozatának megjelentetéséhez is.

A pályázati támogatásban három nagyobb témakörben folytatott kutatásainkat részesítettük:

A, BIHAR MEGYE AZ ÚRBÉRRENDEZÉS KORÁBAN.

A pályázati támogatással jelentettük meg Bársony István, Papp Klára és Takács Péter kollegák szerkesztésében *Az úrbérrendezés forrásai Bihar megyében* c. kiadvány III. kötetét (a belényesi járás úrbéri vallomásai), amivel a sorozat sikeresen lezárult. A kötet mind szerkezetében, mind tartalmában illeszkedik az eddig megjelent két kötethez (I. Az érmelléki és a sárréti járás, 2001, II. A szalontai és a váradi járás, 2003.). A kutatómunka alapját a Magyar Országos Levéltár *Urbaria et Conscriptio* állagában található úrbérrendezés-kori irat-együttes szolgáltatta, amelyet a szerkesztők a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár úrbéri anyagával egészítettek ki. Az anyag előkészítésében és megjelentetésében az említett levéltár munkatársai nyújtottak segítséget.

Az 1749-51. évi dél-bihari parasztlázadás irataiból Gorun-Kovács György nagyváradai professzor (Partium Egyetem) állított össze forráskiadványt (*Az 1749-51. évi erdélyi parasztlázadás iratai*). Szerző a nagyváradai Állami Levéltárban bukkant a mozgalomra vonatkozó korábban ismeretlen iratokra, melyek számos adatot szolgáltatnak az események pontosabb megismeréséhez. A feltárt iratok alapján eddig egy tanulmányt, valamint egy szerényebb közleményt készített, az iratok egészét azonban most használta fel először. A források alaposabb megismerésének legfőbb következményét annak igazolásában látja, hogy a paraszti elégedetlenség, az alkalmi mozgolódások mögött – néha nyíltabban, de többnyire burkoltan – ott állt a bécsi udvar bátorítása, a nemesi politikával szemben mutatott ellenszenv is. A közölt források mindenképpen új színt visznek

nemcsak a mozgalomról vallott konkrét ismereteinkbe, hanem a 18. század közepi Habsburg parasztpolitika egészének értékelésébe.

Az említett forráskiadványokban közölt dokumentumok felhasználásának jelentőségét növeli, hogy lehetővé teszi az 1749-ben, a belényesi vásárból kiinduló jobbágymegmozdulás és a Mária Terézia korabeli úrbérrendezés összefüggéseinek feltárását. A Mária Terézia királynő által Váradra kiküldött bizottság látogatása és vizsgálata 1757-ben Forgách Pál váradi püspöknek a váci püspökségbe való áthelyezésével és az udvar által kezdeményezett úrbáriumnak az 1759. május 6-i megye-gyűlésen való elfogadtatásával járt. Az úrbéri felmérések (a 9 kilenc kérdőpontra adott válaszok, 1769-1771) anyaga jól mutatja a felülről elrendelt úrbárium bevezetésének nehézségeit, a birtokosok részéről mutatkozó halogatást, késleltetést.

Az úrbérrendezés anyagának publikálása tette lehetővé a *Bihar vármegye az úrbérrendezés idején* c. tanulmánykötet megjelentetését. A kötetben a műhely tagjai 7 tanulmányban elemzik a 18. század közepi Bihar megye társadalmát és mezőgazdaságát. Eredményei az említett forráskiadványok anyagán alapulnak, szerzői részben a forráskiadványok összeállítói (Bársony István, Papp Klára és Takács Péter, Gorun-Kovács György), a témavezető (Barta János), Szerdahelyi Zoltán PhD hallgató és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárból Lengyel Katalin. A monográfia tartalmaz népesedési, társadalom- és gazdaságtörténeti fejezeteket, továbbá a három kötetes forráskiadvány használatát, megértését elősegítő kiegészítéseket (a megyei vezetők és nevezetesebb birtokosok életrajzának, pályájának rövid leírása). E kötetben utalunk arra is, hogy milyen további – a forráskiadványokban nem szereplő – források találhatóak még az úrbérrendezés megyei véghezvitelére.

A kötet tanulmányai: Barta János: Parasztvédő rendelkezések a Habsburg Monarchiában a 17/18. században

Bársony István: A paraszti gazdálkodás feltételei és lehetőségei a 18. századi Bihar megyében

Takács Péter: „Biharország” vásárai és vásározó népe a 18. század utolsó harmadában Szerdahelyi Zoltán: Nemesség az úrbérrendezés-kori Bihar vármegyében

Papp Klára: Paraszti társadalom az úrbérrendezés idején

Gorun-Kovács György: Az 1749-1751. évi dél-bihari parasztmozgalmak

Papp Klára: Jobbágyi szolgáltatások az úrbérrendezés idején

Források: 1, A nagyváradi királyi kamarai uradalom lakosainak a kilenc kérdőpontra tett vallomásai (1768)

2, Az élesdi királyi kamarai uradalom lakosainak a kilenc kérdőpontra tett vallomásai

Adattár az úrbéri tabellák bihari birtokos nemességéről (összeállította Lengyel Katalin)

Térképek Bihar megyéről

B, ERDÉLY A 16-19. SZÁZADBAN

A témakörben folyó kutatások legfontosabb eredménye Takács Péter *Földesurak és szolgáló népek Székelyföldön 1820-ban (Székelyföld társadalomképe a Conscriptio Czirakyana-ban)* c. MTA doktori értekezésének elkészülte. Az értekezést Takács Péter 2006. április 7-én megvédte, a disszertáció azonban nyomtatásban még nem jelent meg, ezért tartalmát – a tájékoztató útmutatása szerint – részletesebben ismertetjük A székelyföldi úrbérrendezési kísérlet forrásanyagát ugyanő az Erdély Történeti Alapítvány kiadásában 2001-2002-ben 4 kötetben megjelentette (Udvarhely-, Maros-, és Háromszék parasztvallomásai külön-külön, Csík, Gyergyó, Kászon és Aranyosszéké egy kötetben,

összesen 416 falu anyaga). Ezek a kiadványok még a pályázat elnyerése előtt keletkeztek. A pályázat támogatásával adta ki viszont a székelyföldi forrásanyag alapján a *Források Erdély történetéhez* sorozat 5. köteteként 2003-ban az összeírások táblázatos összesítését (címe azonos az időközben elkészült értekezésével: *Földesurak és szolgáló népeik Székelyföldön 1820-ban*). A fentiek eredményeként értekezésében minden korábbi feldolgozásnál és társadalomtörténeti értékelésnél mélyebb bepillantást tudott vetni a székelyföldi hétköznapi alakulására Erdély polgárosodásának a hajnalán. Az említett források elemzése felszínre hozza azokat a jellemzőket, amelyek a táji-, természetföldrajzi kötöttségek következtében a szántóvető és állattartó tipikus paraszti megélhetési mód mellett a Székelyföld minden rendű és rangú lakója rákényszerül a természet más erőforrásainak a fokozott hasznosítására. A falvak legtöbbszörében a lakosság egésze vagy döntő többsége kényszerül a legkülönbözőbb népi mesterségek termékeivel biztosítani a megélhetését. Ennek következtében élénk piacozó-, vásározó- és vándorkereskedelem honosodott meg, amely döntő volumenében nem a pénzgazdálkodást erősítette fel, hanem az archaikus természetbeni árucserét éllette.

Ahogy a Magyar Királyság területén a Mária Terézia által végrehajtott úrbérrendezés tabellái, úgy Erdélyben az 1820-as összeírás (Conscriptio Czirakya) táblázatai alapján juttatták a jobbágyfelszabadítás után paraszti tulajdonba a polgári tulajdonná váló szántóföld- és rétmennyiséget. Mindezek ismeretében árnyaltabb kép rajzolható meg a 19. századi paraszti társadalom sajátosságairól, e sajátosságok regionális megoszlásáról. Arról már nem is szólva, hogy olyan térségek történelmi-, társadalmi jellemzői színezik valóságosabban a rendiség utolsó évtizedeinek és a dualizmus kori polgárosodási folyamatoknak a történelmi tablóját, amelyek eddig feltáratlanságuk miatt többnyire elkerülték a szintézist alkotó történészek figyelmét, s legfeljebb a felszínen mozgó térségi politikai jellemzőket emelték be a nemzet- és ország-történetbe.

Az említett források teljes listáját tartalmazzák azoknak a földesuraknak, akik úrbéres, illetve úri szolgálónéppel rendelkeztek. Név szerint számba veszik a földesurak különböző státuszú szolgálónépeit (a szolgálónépek névanyagából etnikai következtetések sora vonható le). Szinte napra pontosan megadják a jobbágyoktól, zsellérektől, házatlan zsellérektől követelhető robot mennyiségét, azoknak ígás, vagy gyalogszeres voltát. Több-kevesebb pontossággal felmérhető a szántóvető foglalkozás és az állattartás viszonya. Nyomon követhető a szőlőtermelés, a kocsmatartás, borkimérés szokása. Falvanként felmérhető a népi mesterségek milyensége vagy hiánya, a házi szövés-fonás szerepe a falvak életében. Falvanként számszerűen meghatározhatók az őrlő- és fűrészmalomok, a kallók, gubacsapók, ványolók megléte vagy hiánya. Felmérhetők a napszám- és egyéb munkalehetőségek (szekerezés, kőbányászat, favágás, szőlőkapálás, tutajozás, szén- és mészégetés, részes aratás, szénakaszálási, takarási alkalmak).

Az erdélyi települések mindegyikében több-kevesebb pontossággal meghatározzák az egységnyi földterületről betakarítható termés mennyiségét búzából, rozsból, zabból, kukoricából, krumpliból és szénafűből. Kiszámítható egy-egy gazda évenként betakarított termékmennyisége, a télire nyert takarmány mennyiségéből kalkulálható a kiteleltethető állatok száma. Következtetni lehet a még ekkor is divatos népmozgás, a folytonos migráció mértékére. Minden település esetében betekintést nyerünk a halászat, vadászat, gyűjtögetés, egyéb zsákmányolási módok létre és lehetőségére, illetve arra, hogy ez milyen szerepet játszik egy-egy falu lakosságának az életvitelében, megélhetési lehetőségeiben. Minden esetben kirajzolódnak azok a bükk- és tölgyövezetben lévő települések, illetve az általuk is szabadon uszált havasi körzetek, ahol nagyobb arányú sertésstenyészést folytatnak a lakosok, illetve azok a körzetek is, ahol ettől a haszonélvezettől megfosztotta a természet a falvakat. Az erdélyi forrásokból falvanként és szakmánként megállapítható a mesterek száma, a boltok megléte vagy hiánya, a népi mesterségek falvankénti, mikrorégiókkénti tagozódása.

Erdélyben pontosan nyomon követhetők a közföldek művelési-, illetve hasznosítási ágazonkénti használata, a határőrök erdőpusztításai, a jobbágyok, zsellérek megfosztása, illetve eltiltása az irtásoktól, a közföldekből kihaló részek magasabb szintű individuális használatától.

A székelyföldi parasztvallomások akadémiai doktori értekezés formájában történő feldolgozását követően Takács Péter ezúttal az erdélyi megyék parasztságának ugyancsak az 1820-i *Conscriptio Czirakyana* összeírásban rögzített vallomásainak kiadását. 2006-ban szerkesztésében a *Kolozs-megyei vallomások* jelentek meg két vastkos kötetben.

Pályázati támogatással jelentettük meg Egyed Ákos, az MTA külső tagja munkáját: *Gróf Mikó Imre, Erdély Széchenyije* címmel. Mikó Imre életének kiemelkedő eseményeivel, az általa létrehozott intézményekkel a történetírás eddig is méltó módon foglalkozott. A pálya kiemelkedő szakaszai mögött azonban eddig árnyékosabb, kevésbé ismert időszakok is maradtak, mint az iskolaévek, az 1848-ig tartó hivatalnokoskodás, a Múzeum Egyesületért folytatott hosszú harc alaposabb bemutatása. Pedig mindehhez kiváló forrásanyagot szolgáltat Mikó tekintélyes levelezése, beszédei, célkitűzéseit összefoglaló programjai. Közvéleményünk mégis kevesebb figyelmet szentel emlékének, mivel a szabadságharc idején az udvarral kötendő megegyezés reményében Olmützbe utazott, ahol gyakorlatilag fogságra vetették. A magyarság nem vette jó néven békéltető szándékát s azt, hogy még a forradalom hónapjaiban is Béctől várta a megoldást. Igazi nagysága a neo-abszolutizmus közel két évtizede alatt tudott kibontakozni. A református egyházban betöltött funkciójával élve fogott az erdélyi művelődés és gazdaság felkarolásához. A kiegyezés után rövid politikai pálya (közlekedési miniszterség Andrássy Gyula kormányában) után Erdély kulturális felemeléséért folytatott lankadatlan harcot, ami az Erdélyi Múzeum Egyesület (a Magyar Tudományos Akadémiával párhuzamos tudós társaság) alapításában ért tetőfokára. Egyed Ákos az egyesület jelenlegi elnökeként állított méltó emléket a nagy elődnek.

Az Erdélyben is birtokos Csáky családról írt tanulmányait gyűjtötte kötetbe Papp Klára (*Esze, kardja s házassága után boldogul az ember*). A 14. században feltűnő család valójában az ország három részre szakadása után emelkedett országos jelentőségre. Számos ága különböző politikai irányzatokhoz csatlakozott, így birtokait és befolyását folyamatosan meg tudta őrizni. A kötet néhány politika-történeti tárgyú tanulmány (Csáky István és a Bocskai felkelés, a Csákyak és a Rákóczi szabadságharc) mellett főleg társadalom- és gazdaságtörténeti jellegű tanulmányokat tartalmaz. A család birtokviszonyainak alakulása, végrendeletek, birtokperek éppen úgy szerepelnek benne, mint a birtokigazgatás vagy a gazdálkodás egyes ágainak ismertetése.

A Csáky család történetének kutatásához kapcsolódóan jelentette meg Papp Klára a *Csáky Kata levelezését* tartalmazó kötetet. A romániai levéltári anyag összegyűjtésében adódó – korábbi jelentéseinkben említett – nehézségeket végül sikerült leküzdenie. Csáky Katát az irodalom- és a történettudomány eddig legfeljebb néhány katolikus imádságos könyv szerzőjeként ismerte. Vallásosságát bizonyíthatja a levelezésben is igazolt jótekonysága, amelyet katolikus intézményeken keresztül fejtett ki. Pedig ez az oldal a valóságnak csak igen szűk szeletét ábrázolja. A levelekből egy sokoldalú, reális életfelfogású, szigorú asszonyt ismerhetünk meg, aki ugyanakkor nem titkolta a családjára iránti szeretetét, a szigorúsága mögött megbúvó családi egyéniségét. Bár nem tartozott az erdélyi politikai élet elsőrendű szereplői közé, az arisztokrácia tagjaként azonban sokat látott, tapasztalt. Erős akaratú, határozott, elszánt egyéniségként saját elképzelései szerint irányította életét. Tehetségét és szorgalmát javainak gondozásában és gyarapításában tudta érvényesíteni. Levelezése számos új elemmel gazdagíthatja a 18. századi Erdélyről vallott ismereteinket. Arra az évszázadra nyújtanak új ismereteket a társadalom, a gazdaság és a szellemi élet területén, amelyre – az

önállóság fényes évszázadának árnyékában – sem a történettudomány, sem a közvélemény nem szokott nagyobb figyelmet fordítani.

Az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatban az Erdélyi Múzeum Egyesülettel közösen jelentettük meg Jeney-Tóth Annamária: *Míves emberek a kincses Kolozsvárott* c. korábban megvédett PhD értekezését. Kolozsvár gazdasági és társadalmi helyzetének vizsgálatát azért tekintjük különösen fontosnak, mivel a feudális város-hierarchiában egyszerű, nem kitüntetett településről van szó. Kolozsvár nem volt uralkodói (fejedelmi) székhely, nem volt egyházi központ, a városnak 1660-ig (a dolgozat befejező időhatáráig) nem volt komolyabb katonai szerepe sem. A város kizárólag lakosai tevékenységének, azon belül is elsősorban polgári (azaz kereskedő és iparos) munkásságának köszönhette felemelkedését. A 17. századi Kolozsvárott az iparos mesterek együvé tartozása nemcsak a céhek intézményében maradt fenn. Erre ösztönzött a város vezetésében betöltött, továbbá a védelemben kapott szerep is. Az iparosok föld- (elsősorban szőlő) birtoklása és kiegészítő mezőgazdasági tevékenysége ugyanakkor megfelelt az általános magyarországi helyzetnek.

Ugyancsak az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatban az Erdélyi Múzeum Egyesülettel közösen jelentettük meg Dáné Veronka (Kolozsvár) *Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata* c. 2006-ban megvédett PhD értekezését. A munka tartalmában messze túlmegy az igazságszolgáltatás önmagában is sokrétű, bonyolult mechanizmusának tárgyalásán. Korábbi feldolgozások híján ki kellett térnie az erdélyi közigazgatásnak az önállóság korát megelőző jellegzetességeire, foglalkoznia kellett a fejedelemség korabeli államigazgatás kiépülését gátló és elősegítő tényezőkkel, az anyaországi sajátosságoktól való eltéréseivel. A kötet rendkívül alapos levéltári kutatómunkán alapszik. Szerző kamatoztatni tudta azt, hogy maga is részt vett a vármegyei jegyzőkönyvek kiadásra való előkészítésében.

A Székelyföld kutatásához való további kapcsolódást jelenti Kocsis Lajos *A Csíki Magánjavak története* c. PhD értekezésének megjelentetése. Az eddig nem kutatott témát szerzőnek előzmények híján szinte kizárólag forrásokra (benne zömében levéltári, kisebb részben sajtóra vagy nyomtatott korabeli kiadványokra) támaszkodva kellett feldolgoznia. Ennek során mind a térség, mind a hazai levéltárak anyagában alapos kutatást folytatott (Csíkszeredai Állami Levéltár, csíki iskolai levéltár, régi könyv- és egyéb nyomtatványgyűjtemény mellett szerepel a Magyar Országos Levéltár, a nyomtatott rendeletek mellett iskolai évkönyvek, sajtótermékek). A csíki magánjavak intézménye eredetileg a csíki határőrök közösségi tulajdonát jelentette, amelyet osztatlanul kezeltek, és amelynek jövedelmeit a közösség céljaira igyekeztek felhasználni. A közös vagyon az 1848/49-i szabadságharc megtorlása során azonban veszélybe került. Miután a határőrezredeket feloszlatták, javaikat lefoglalták az államkincstár javára. Ez az állapot azonban szerencsére átmenetinek bizonyult. A lefoglalt vagyont a kiegyezés után, 1869-ben Ferenc József királyi rendelete visszajuttatta a tulajdonosoknak, hogy segítségével közhasznú célokat támogassanak. A csíki magánjavak jövedelmeiből Csíkszék (majd az 1876-i közigazgatási reformtól Csík vármegye) iskolákkal, kórházzal, vállalkozói intézményekkel, hitelfelvételi lehetőségekkel, tanuló ifjúsága segélyekkel, ösztöndíjakkal gyarapodott. A gazdaság és művelődés ilyen jellegű támogatása egybeesett a magyar kormányoknak a dualista korszak utolsó évtizedeiben megnyilvánuló, a történeti Magyarország elmaradottabb peremvidékeinek felzárkóztatására irányuló törekvéseivel. A kettő együtt számos új vállalkozást, művelődési intézményt, s ezek befogadására modern, tekintélyes középületet hozott létre. A csíki magánjavak történetének azonban sajnos nemcsak kezdete, hanem befejeződése is van. A világháborút követő uralomváltással kialakult román jogrend nem kívánta elfogadni a magyar közösségi tulajdon létjogosultságát, vagyont elkobozták. Az új hatalom a *csíki magánjavak* kisajátított birtokait gyors ütemben szétosztotta, épületeibe állami hivatalokat költöztetett.

Hiába próbált a javaitól megfosztott vezetőség 1923-ban a Népszövetséghez fordulni, a jogtalansággal szemben a nemzetközi testület is tehetetlennek bizonyult, de legalábbis vonakodott az erélyes fellépéstől. A csíki magánjavak története így már a két világháború között véget ért. Felújítására természetesen a szocialista korszakban sem nyílhatott esély.

Az Erdély Történeti Alapítvány díjnyertes pályázatai közül adtuk ki Demeter Lajos marosvásárhelyi könyvtáros *Zalán falukönyve (1751. november-december – 1795. március 7. c. forrásgyűjteményét*. A háromszéki (közelebről sepsi-szék-beli) településnek 1699 óta volt falutörvénye, a közösségi feladatok betartására a határőr kötelezettségek miatt is különösen ügyeltek. A falukönyv a település hétköznapjairól számol be, meglehetősen részletességgel ismertetve a legeltetés, a pásztorfogadások rendjét, a gyakori tilalomszegéseket, határbeli kihágásokat, a természettel – vadakkal – folytatott küzdelmet, a szabálysértéseket, önkényeskedéseket és büntetésüket stb.

Ugyancsak az Erdély Történeti Alapítvány díjnyertes pályázatai közül adtuk ki Csiszár Ádám zilahi helytörténész, jogász *A nemzetek együttélésének kérdése Erdély reformkori országgyűlésein (1790-1849) c. monográfiáját*. A munka az erdélyi hatalomgyakorlás módját mutatja be, azt, hogy a politikai, kulturális és nyelvi sokszínűségben a régióknak és az autonómiáknak milyen gazdag változatossága születhetett meg, amely a késő-feudalizmus korában is megakadályozta, hogy kivédhetetlen despotikus kényszer telepedjen az emberekre.

3, PARTIUM ÉS ÉSZAKKELET MAGYARORSZÁG

Erdély és a Partium között teremt kapcsolatot Gorun-Kovács Blanka *Az 1784. évi erdélyi parasztlázadás magyarországi iratai c. forráskiadványa*. A kötet eddig Magyarországon kötetben nem publikált forrásokat kívánt összegyűjteni, amelyekkel nemcsak a mozgalom hírének anyaországi terjedéséről, visszhangjáról és (nemesi- valamint hivatalos-) fogadtatásáról kívánt képet nyújtani, hanem arról a készülétről is, amellyel a mozgalom esetleges átterjedését kívánták volna megakadályozni (katonai kordonok, hidak és átkelő pontos felügyelete, csapatösszevonás). A mozgalom végül nem terjedt át az anyaországra. Ennek okát persze nem annyira a hatóságok által hozott intézkedésekben kell látnunk, mint inkább az eltérő körülményekben. Mária Teréziának a magyarországi megyékkel sikerült elfogadtatnia az úrbéri rendeletet és végrehajtatnia az úrbérrendezést. A szabályozás, a terhek pontosítása, a jobbágyi telki-állomány védelme azonban ott is nyugtatólag hatott a parasztságra. A kötetben közölt források jelentős része inkább csak közvetett kapcsolatba hozható a felkelés lefolyásával. Az általuk nyújtott széleskörű kép azonban nemcsak a mozgalom tágabb történetébe, annak következményeibe nyújthat betekintést, hanem a paraszti életmód, viselkedés, gondolatvilág olyan megnyilvánulásaiba is, amelyekről más forrásokból – közvetlen paraszti megnyilvánulások híján – ritkán szerezhetünk tudomást.

Papp Klára, Gorun Kovács György és Jeney-Tóth Annamária szerkesztésében megjelent a *Várostörténeti Források. Erdély és a Partium a 16-19. században c. forráskiadvány is*. Számos közreműködőjét ld. a közleményjegyzékben. A kötet a régió városainak történetére vonatkozó jelentősebb privilégiumokra, az erdélyi városok fejedelmi megerősítéseire, a városi társadalomra, benne a nemesség szerepére, a városi bíraskodásra, egyházra, művelődésre, a konfliktusforrásokra, az egyes városok – többek között Kolozsvár, Nagyenyed, Nagyvárad, Debrecen – kapcsolataira (céhes kapcsolatok, céh-uniók, iskolák közötti kapcsolatok) vonatkozó forrásokat közöl.

Udvari István előkészítésében és szerkesztésében jelent meg az eredeti terven felül Botlik József: *A Kárpátalja története c. munkájának I és II. kötete*. Kárpátalja ugyan legfeljebb a történelmi Partium peremvidékén helyezkedik el, az erdélyi fejedelmek felvidéki terjeszkedése során mégis részesévé vált az erdélyi politikának. Történetére eddig kevés figyelmet fordítottak. Ezt a hiányosságot igyekeznek pótolni A Kárpátalja története c. munka. A

téma szervesebb kapcsolására a pályázati anyaghoz Udvari István váratlan halála miatt nem kerülhetett sor.

A Debreceni Egyetem Történeti Intézetében folyó Erdély és Partium történeti kutatások a pályázat lezárulásával nem értek véget. A Tudományos Műhely tagjai tovább folytatják munkájukat. Takács Péter munkájának eredményeképpen mágneslemezre gépelve, összeolvasva, sajtó alá rendezés alatt van *Szatmár megye úrbérrendezés kori parasztvallomásainak* első kötete. Ugyanő folytatja a *Conscriptio Czirakyana* forrásainak feltárását és kiadását. Jelenleg Pál-Antal Sándor nyugalmazott marosvásárhelyi levéltárossal közösen *Felső Fehér megye parasztvallomásainak* kiadását készíti elő. Több feldolgozást is előkészít. Kiadásra készíti elő sikeresen megvédett doktori értekezését, kutatásokat folytat a *Céhesek, kézművesek, kontár- és népi iparosok Székelyföldön a 19. század első harmadában;* a *Határhasználat, állattartás és szántóvető foglalkozás Székelyföldön a 19. század első felében* továbbá *Közföldek és székely örökség* témakörökben.